

CHÍNH TRỊ - LUẬT

CÁC CHÍNH SÁCH THÚC ĐẨY CẢI CÁCH THỂ CHẾ VÀ DÂN CHỦ TẠI CHÂU PHI VÀ TRUNG ĐÔNG: TỪ BUSH ĐẾN OBAMA

Lê Thị Vân Nga

Viện Nghiên cứu Châu Mỹ

Châu Phi và Trung Đông là khu vực có nguồn dầu mỏ dồi dào và vị trí chiến lược quan trọng, song được đặc trưng bởi sự tăng trưởng kinh tế chậm, trình độ giáo dục thấp. Dân chủ hóa tại khu vực này là một mục tiêu ưu tiên đối với Chính phủ Mỹ từ thời Tổng thống Clinton, Bush cho đến Obama.

1. Các chính sách đối với châu Phi và Trung Đông của Tổng thống Bush

Trong suốt những năm 1990, quá trình cải cách dân chủ đã diễn ra ở rất nhiều nước châu Phi và Trung Đông. Quá trình cải cách dân chủ đặc biệt diễn ra mạnh mẽ tại Nam Phi, dẫn đến sự sụp đổ của chế độ phân biệt chủng tộc apartheid của những người định cư da trắng. Từ Algeria cho tới Cộng hòa Dân chủ Congo, từ Benin cho tới Kenya, quá trình cải cách dân chủ đã dẫn đến sự sụp đổ của các chế độ độc tài quân sự kéo dài nhiều thập kỷ. Làn sóng cải tổ dân chủ lan rộng tại các

nước châu Phi trong suốt thập niên 1990 và 2000. Tại khu vực Trung Đông, cải cách dân chủ diễn ra ở bên trong dẫn đến việc xây dựng các cấu trúc dân chủ ở địa phương¹. Cùng với sự bùng nổ của phong trào dân chủ tại khu vực này, từ thập niên 1990, Mỹ đã bắt đầu dùng các cách thức “bảo vệ nhân quyền”, “dân chủ, quyền can thiệp nhân đạo”,... để thâm nhập vào khu vực Trung Đông và châu Phi nhằm duy trì lợi ích chính trị, kinh tế và tăng cường ảnh hưởng của Mỹ, cạnh tranh với các nước Nga, Nhật Bản và Tây Âu về ảnh hưởng tại khu vực này.

Sự kiện 11/9 đã khiến Chính phủ Hoa Kỳ nỗ lực tăng cường thúc đẩy dân chủ tại Trung Đông như là một chiến lược an ninh khu vực và ngăn chặn sự nổi dậy của chủ nghĩa khủng bố ở khu vực này. Sau khi triển khai chiến dịch quân sự “Tự do cho Iraq”, “Chiến lược Thúc đẩy Tự do ở Trung Đông” được thực hiện với quan điểm

“Đến chừng nào Trung Đông vẫn còn là một nơi mà tự do chưa phát triển, thì chừng ấy khu vực này sẽ vẫn là một khu vực đỉnh đốn, chứa đầy oán giận và bạo lực”²

Chính quyền Bush đã đề ra “Chiến lược Trung Đông mở rộng” (từ Bắc Phi đến Nam Á) với quan điểm cho rằng, “thúc đẩy dân chủ” là yếu tố ưu tiên với mục tiêu lật đổ các chính phủ chống Mỹ như Iran, Iraq và thay đổi các chế độ độc tài thân Mỹ bằng các chế độ ôn hòa.

Tuy nhiên, sáng kiến “Trung Đông mở rộng” cho Arab đã vấp phải sự phản đối của các nước Arab và các nước khác trong khu vực do sáng kiến này không giải quyết được vấn đề xung đột giữa Israel với thế giới Arab và không mang lại hòa bình, ổn định cho khu vực. Dư luận cho rằng, sáng kiến Trung Đông mở rộng của Tổng thống Bush mặc dù dựa trên quan điểm thúc đẩy cải cách và dân chủ, song thực chất chỉ nhằm phục vụ cho lợi ích an ninh và kinh tế của Chính phủ Hoa Kỳ.

Sau vụ tấn công khủng bố nhằm vào nước Mỹ, Chính quyền Bush đã triển khai một phương pháp tiếp cận mới đầy tham vọng đối với khu vực Trung Đông và Bắc Phi. Chiến dịch “Tự do cho Iraq” với việc lật đổ Chính quyền Saddam Hussein chỉ là bước đầu tiên trong chiến lược thúc đẩy cải cách thể chế và dân chủ tại khu vực này. Tuy

nhiên, Chính quyền Bush cho rằng, dân chủ không thể áp đặt bằng sức mạnh. Và chiến lược lâu dài của Hoa Kỳ chỉ có thể là thực hiện các chính sách cải cách thể chế, thúc đẩy sự phát triển của nền kinh tế, cải thiện hệ thống giáo dục, từng bước cải cách hành chính tại các nước nhỏ như Bahrain, Oman, Kuwait, Morocco³.

Dưới thời Chính quyền Bush, Quốc hội Mỹ đã đề nghị tài trợ cho nhiều chương trình cải tổ như: Sáng kiến Đối tác Trung Đông (MEPI), Quỹ Nhân quyền và Dân chủ của Bộ Ngoại giao, Chương trình Dân chủ Hồi giáo,...⁴

Sáng kiến Đối tác Trung Đông

Sáng kiến Đối tác Trung Đông (MEPI) là một chương trình của Bộ Ngoại giao được đưa ra nhằm khuyến khích quá trình cải tổ thể chế và dân chủ tại các quốc gia Arab thông qua việc tăng cường xã hội dân sự, khuyến khích các doanh nghiệp nhỏ, mở rộng sự tham gia chính trị và tăng cường quyền của phụ nữ. Một số phân tích cho rằng, MEPI có thể có tác động tích cực đối với khu vực này thông qua quá trình thúc đẩy dân chủ và phát triển kinh tế. Năm 2004, MEPI bắt đầu cung cấp các khoản tài trợ nhỏ trực tiếp cho một vài tổ chức phi chính phủ tại Trung Đông nhằm hỗ trợ cho các nhà hoạt động chính trị và các tổ chức bảo vệ nhân quyền⁵. Tuy nhiên, những người chỉ trích cho rằng, MEPI hầu như không tạo được lòng tin tại các

nước Arab và không có tác động trong dài hạn⁶.

Sáng kiến Trung Đông và Bắc Phi mở rộng

Sáng kiến Trung Đông và Bắc Phi mở rộng (BMENA) là sáng kiến đa phương giữa các quốc gia G8 và các đối tác trong khu vực nhằm thúc đẩy dân chủ và cải tổ thể chế trong khu vực Trung Đông mở rộng. Sáng kiến Trung Đông mở rộng được đưa ra năm 2002 với ba trụ cột là phát triển, dân chủ hóa và an ninh. Sáng kiến này được thực hiện với nỗ lực thúc đẩy cải tổ thể chế dân chủ, tăng cường trao đổi thương mại, đầu tư kinh doanh, tăng cường vai trò của phụ nữ trong xã hội và phát triển công nghệ thông tin trên toàn cầu. BMENA được đưa ra dựa trên ba tiền đề chủ yếu: 1/ Hoa Kỳ và các khu vực khác trên thế giới đã nhận thức được những nguy cơ đe dọa to lớn từ khu vực Trung Đông như chủ nghĩa khủng bố và sự phổ biến vũ khí hủy diệt hàng loạt; 2/ Theo báo cáo Phát triển con người ở các nước Arab của UNDP, sự thiếu dân chủ và nhân quyền, điều kiện kinh tế xã hội nghèo nàn và kém hiểu biết ở khu vực Trung Đông mở rộng là những động cơ quan trọng dẫn đến sự tồn tại của mạng lưới khủng bố và các chính phủ thất bại của các quốc gia tài trợ khủng bố; 3/ Nếu các điều kiện đó thay đổi theo hướng tích cực, sự năng động mới ở khu vực này sẽ tạo ra chất lượng cuộc sống tốt hơn cho xã hội

Trung Đông và giúp khu vực này giải quyết tốt các vấn đề an ninh⁷.

Các chương trình viện trợ và hỗ trợ kinh tế

Để thúc đẩy cải cách thể chế và dân chủ ở khu vực châu Phi và Trung Đông, Chính quyền Bush đã sử dụng các biện pháp viện trợ và hỗ trợ kinh tế đối với cả khu vực Trung Đông - Bắc Phi và Nam Phi thông qua các chương trình: Tổ chức Thách thức Thiên niên kỷ (MCC), Đạo luật khuyến khích đầu tư đối với châu Phi năm 2006, Đạo luật Cơ hội và Tăng trưởng đối với châu Phi (AGOA), AGOA mở rộng và các chương trình viện trợ đối với các nước Nam châu Phi nối tiếp thời kỳ Clinton như chương trình HIV/AIDS khu vực (RHAP) tại Nam Phi đã mở rộng tới nhiều nước Nam châu Phi⁸.

Đạo luật Cơ hội và Tăng trưởng đối với châu Phi mở rộng năm 2004 của Tổng thống Bush đã mở rộng diện ưu đãi đối với hàng hóa nhập khẩu từ các quốc gia châu Phi cận Sahara đến ngày 30/9/2015. AGOA cho phép các quốc gia châu Phi được xuất khẩu miễn thuế nhiều hàng hóa tiêu dùng vào thị trường Mỹ. Tuy nhiên, để có đủ các điều kiện được hưởng ưu đãi theo AGOA, các quốc gia châu Phi phải cam kết thực hiện liên tục tiến trình cải tổ dân chủ và cải cách thể chế⁹.

Một chương trình viện trợ kinh tế quan trọng của Hoa Kỳ đối với các nước đang phát triển và kém phát triển,

trong đó có các nước châu Phi, là Tổ chức Thách thức Thiên niên kỷ (MCC), được thành lập năm 2004. MCC cung cấp viện trợ kinh tế thông qua quá trình lựa chọn mang tính cạnh tranh đối với các nước đang phát triển thực hiện cải tổ kinh tế trong ba lĩnh vực: thực hiện công bằng, đầu tư vào con người và thúc đẩy tự do kinh tế¹⁰

Dưới thời Tổng thống Bush, hàng loạt các sáng kiến cải cách thể chế và thúc đẩy dân chủ tại khu vực Trung Đông và Bắc Phi đã được đưa ra. Tuy nhiên, Hoa Kỳ đã không nhận được sự ủng hộ của các chính phủ trong khu vực. Hơn thế nữa, các chương trình thúc đẩy dân chủ của Chính quyền Bush dường như còn tạo điều kiện thổi bùng lên ngọn lửa khát vọng về tự do và dân chủ của nhân dân các nước trong khu vực vốn bị coi là kém dân chủ này.

2. Các chính sách đối với châu Phi và Trung Đông của Tổng thống Obama

Sau khi Tổng thống Obama nhậm chức, Chính phủ Hoa Kỳ đã đưa ra một loạt những giải pháp cho các vấn đề ở Trung Đông và Bắc Phi, mở đầu là “Chương trình Nghị sự Tự do Trung Đông” (Freedom Agenda) của Obama, kế hoạch rút quân khỏi Iraq và chính sách mũi nhọn đối với Iran nhằm giải quyết các vấn đề an ninh tại quốc gia này. Bên cạnh đó, Hoa Kỳ tiếp tục cung cấp viện trợ nhân đạo đối với các

quốc gia trong khu vực châu Phi và Trung Đông. Trong bài diễn văn trước Liên Hiệp quốc vào tháng 9/2010, Tổng thống Obama cho rằng, sự tập trung vào viện trợ của Chính phủ Hoa Kỳ đã cứu sống nhiều người trong ngắn hạn, song viện trợ này không thể cải thiện đời sống xã hội trong dài hạn. Thay vì chỉ kiểm soát tình trạng nghèo đói, Chính phủ Hoa Kỳ cần tìm lối thoát khỏi nghèo đói cho các quốc gia và dân tộc ở châu Phi và Trung Đông, đó là cải cách thể chế và thúc đẩy dân chủ tại các quốc gia này. Yếu tố cơ bản của chiến lược là ủng hộ quá trình đơn giản hóa luật và các quy định, cải tổ môi trường điều tiết. Chính sách cải cách thể chế đối với khu vực Bắc Phi và Trung Đông của Chính quyền Obama cũng bao gồm giải quyết tệ tham nhũng, tập trung vào việc đảm bảo tính minh bạch trong quá trình ra quyết định, cũng như trong mối quan hệ giữa chính phủ với các doanh nghiệp. Bên cạnh đó, các chính sách cải cách thể chế cũng chú trọng đến việc đầu tư vào thể chế trẻ thông qua các biện pháp cải tổ giáo dục và điều tiết thị trường lao động¹¹

Chương trình Nghị sự Tự do Trung Đông và Sáng kiến Đối tác Thương mại và Đầu tư toàn diện

Chính sách cải tổ dân chủ được thực hiện với bước đi đầu tiên là đánh giá những bài học từ chính sách đối với Trung Đông của Tổng thống Bush,

thúc đẩy Chương trình Nghị sự Tự do Trung Đông “theo cách của Obama” Trong bài diễn văn về dự án Trung Đông lớn tại Cairo năm 2009, Tổng thống Obama tuyên bố, thúc đẩy tự do cá nhân, dân chủ và các cơ hội về kinh tế là “những ưu tiên hàng đầu của Hoa Kỳ hiện nay” Ông Obama cũng hứa hẹn về một “Sáng kiến Đối tác Thương mại và Đầu tư Toàn diện” đối với khu vực Trung Đông, tuy nhiên Sáng kiến này chỉ dành cho “các quốc gia chấp nhận các tiêu chuẩn cao về cải tổ và tự do hóa thương mại”¹² Quan điểm của Chính quyền Obama là tăng cường hỗ trợ dân chủ bằng viện trợ và các biện pháp kinh tế thay thế cho sự can dự chính trị. Một quan chức của Bộ Ngoại giao tuyên bố, viện trợ kinh tế cho Ai Cập và Tunisia là một yếu tố “cơ bản trong năng lực của Mỹ nhằm hỗ trợ các chế độ chuyển tiếp dân chủ”¹³

Ngày 19 tháng 5 năm 2011, Tổng thống Obama tuyên bố, Hoa Kỳ sẽ tiếp cận Sáng kiến Đối tác Thương mại và Đầu tư toàn diện với Trung Đông và Bắc Phi. Chính sách của Hoa Kỳ là thúc đẩy cải tổ chính trị và hỗ trợ quá trình chuyển đổi dân chủ trên toàn khu vực Trung Đông và Bắc Phi, bởi vì sự thành công của quá trình chuyển đổi dân chủ phụ thuộc vào tăng trưởng kinh tế và sự thịnh vượng trong khu vực, và do đó, Hoa Kỳ sẽ tập trung vào các lĩnh vực thương mại và đầu tư, chứ không chỉ là chương trình viện trợ và

hỗ trợ về kinh tế. Hoa Kỳ sẽ theo đuổi phương pháp tiếp cận gồm bốn bước để đạt được các mục tiêu này. *Thứ nhất*, Chính phủ Hoa Kỳ đề nghị Ngân hàng Thế giới và Quỹ Tiền tệ Quốc tế đưa ra một kế hoạch về những yêu cầu cần được thực hiện nhằm ổn định và hiện đại hóa các nền kinh tế Tunisia và Ai Cập trước thềm Hội nghị G8. *Thứ hai*, Hoa Kỳ sẽ giảm nợ 1 tỷ USD cho Ai Cập và đầu tư các nguồn lực nhằm thúc đẩy tăng trưởng tại quốc gia này. *Thứ ba*, Chính quyền Obama sẽ lập các quỹ Enterprise Funds để đầu tư vào Tunisia và Ai Cập, hỗ trợ cho đầu tư của tư nhân, hướng Ngân hàng Châu Âu vào mục tiêu tái thiết và phát triển nhằm hỗ trợ cho quá trình chuyển đổi dân chủ và hiện đại hóa kinh tế ở khu vực Trung Đông và Bắc Phi. *Thứ tư*, Hoa Kỳ sẽ thực hiện Sáng kiến Đối tác thương mại và Đầu tư toàn diện ở Trung Đông và Bắc Phi. Hoa Kỳ sẽ cùng với Liên minh châu Âu thúc đẩy tự do thương mại ở khu vực này, phát triển các thỏa thuận thương mại hiện có nhằm thúc đẩy quá trình hội nhập với thị trường Mỹ và châu Âu, mở cửa đối với các quốc gia Trung Đông và Bắc Phi chấp nhận các tiêu chuẩn cao về cải tổ và tự do hóa thương mại¹⁴.

Tăng cường hỗ trợ về kinh tế tại Trung Đông và Bắc Phi nhằm thúc đẩy dân chủ

Dưới thời Obama, các chương trình như: Tổ chức Thách thức Thiên niên

kỳ (MCC), Đạo luật khuyến khích đầu tư đối với châu Phi, Đạo luật Cơ hội và Tăng trưởng đối với châu Phi (AGOA), USAID với các khoản viện trợ đặc biệt dành cho khu vực châu Phi và các chương trình HIV/AIDS khu vực (RHAP) trên toàn khu vực Nam châu Phi vẫn được duy trì và mở rộng. Tháng 2 năm 2011, Chính quyền Obama đã dự kiến ngân sách năm tài khóa 2012 với 1,25 tỷ USD dành cho chương trình MCC, tăng 2% so với năm tài khóa 2010 và tăng 25% so với mức ước tính của năm tài khóa 2011. Đối tượng được cung cấp viện trợ từ MCC bao gồm rất nhiều quốc gia cả ở Bắc Phi và Nam châu Phi¹⁵

Bên cạnh các chương trình và sáng kiến kinh tế được phát triển từ thời Tổng thống Bush, Chính quyền Obama tiếp tục đẩy mạnh hỗ trợ về kinh tế nhằm thúc đẩy cải cách thể chế và dân chủ thông qua các chương trình viện trợ và hỗ trợ kinh tế mới đối với khu vực châu Phi và Trung Đông.

Các chương trình hỗ trợ đối với cải tổ thể chế và thúc đẩy ở Trung Đông và Bắc Phi bao gồm: 718 triệu USD để đẩy mạnh xã hội dân sự và các phương tiện truyền thông độc lập, cải cách luật, tăng cường sự tham gia chính trị và tăng cường hiệu quả quản lý của chính phủ; 85,5 triệu USD nhằm thúc đẩy chương trình ủng hộ nhân quyền, công bằng, tự do Internet, các quyền của người khuyết tật, các quyền của người

đồng tính, lưỡng tính và cộng đồng chuyển giới ở khu vực Trung Đông và Bắc Phi; 500.000 USD để thành lập Viện nghiên cứu Giới tại khu vực Trung Đông và Bắc Phi; 22,7 triệu USD vì mục đích chống lại bạo lực giới, tăng cường sự tham gia chính trị của phụ nữ, thanh niên; 175 triệu USD dành cho các chương trình giáo dục tại các quốc gia Ai Cập, Lebanon, Jordan, Morocco, Yemen, Bờ Tây và Dải Gaza; 5 triệu USD cho chương trình BMENA-U.S. Community College Partnership and Entrepreneurship Grants nhằm củng cố năng lực của các thể chế giáo dục đối tác tại Trung Đông - Bắc Phi để đáp ứng các nhu cầu và tạo lập môi trường học hỏi kinh doanh; 18 triệu USD dành cho các chương trình hỗ trợ giáo dục cơ bản và giáo dục đại học trong khu vực, bao gồm các chương trình học bổng cho sinh viên người Palestine từ Bờ Tây và Dải Gaza. Bên cạnh đó, mục tiêu dân chủ cũng gắn liền với mục tiêu kinh tế, vì vậy, Hoa Kỳ dành 22,2 triệu USD để hỗ trợ về kỹ thuật nhằm cải thiện môi trường kinh doanh đối với các doanh nghiệp tại khu vực Bờ Tây và Dải Gaza; hỗ trợ 35,4 triệu USD cho Ai Cập nhằm thúc đẩy hoạt động đầu tư thông qua cải thiện luật thương mại, hiện đại hóa khu vực tài chính và tăng cường khả năng cạnh tranh của Ai Cập; 2,1 triệu USD nhằm thúc đẩy sự tiếp cận bình đẳng đối với các cơ hội

kinh tế và tôn trọng các quyền cơ bản đối với người lao động trên toàn khu vực Trung Đông - Bắc Phi.

Chiến lược Trung Đông mở rộng

Tổng thống Obama tiếp tục thực hiện “Chiến lược Trung Đông mở rộng” (từ Bắc Phi đến Nam Á) với mục tiêu lật đổ các chế độ chống Mỹ, và thậm chí thay đổi cả các chế độ Arab thân Mỹ bằng các chế độ ôn hòa, thông qua những biện pháp quân sự và chính sách thúc đẩy dân chủ trong khu vực. Chính quyền Obama kế thừa quan điểm chiến lược “Phát triển giá trị dân chủ Mỹ trên phạm vi toàn cầu”, yêu cầu các quốc gia Trung Đông “phải thay đổi thể chế và thúc đẩy tự do nhân quyền”.

Cách mạng Mùa xuân Arab và phản ứng của Hoa Kỳ

Từ cuối năm 2010 đến nay, tại khu vực Bắc Phi và Trung Đông, các quốc gia trong vùng ít nhiều đều chịu ảnh hưởng của cuộc cách mạng “Mùa xuân Arab” dẫn đến những bất ổn về chính trị và xã hội ngày càng tăng. Chính phủ Mỹ tuyên bố ủng hộ chế độ dân chủ ở Trung Đông, tuy nhiên, thực chất của các chính sách này vẫn là phục vụ cho lợi ích của Mỹ, và do đó xung đột giữa lợi ích an ninh của Mỹ với khát vọng tự do và dân chủ tại Trung Đông càng trở nên sâu sắc.

Nhiều phân tích cho rằng, nguyên nhân gián tiếp của cuộc cách mạng diễn ra ở châu Phi và Trung Đông hiện nay được cho là có liên quan đến sự

tranh giành ảnh hưởng giữa các nước lớn như Mỹ, Trung Quốc, Nga, Ấn Độ, Nhật Bản và các nước EU trong việc nắm quyền sở hữu và khai thác tài nguyên thiên nhiên ở khu vực này (đặc biệt là dầu mỏ, khí đốt). Bên cạnh đó, theo Chiến lược An ninh Quốc gia của Mỹ, các cuộc đấu tranh và bạo động chính trị diễn ra ở nhiều nước Bắc Phi và Trung Đông liên quan đến “Chiến lược Trung Đông mở rộng” của Mỹ với mục tiêu mở rộng dân chủ tự do trên toàn cầu. Thông qua các nội dung “dân chủ hóa”, “chống các chế độ cầm quyền độc đoán”, “cải cách căn bản các nước Arab”, chiến lược Trung Đông mở rộng của Mỹ là một phần nguyên nhân gián tiếp thúc đẩy sự bùng nổ của các cuộc cách mạng giành quyền tự do, dân chủ tại khu vực này¹⁶. Việc Chính phủ Mỹ tích cực thúc đẩy Chiến lược Trung Đông mở rộng cũng góp phần tạo điều kiện cho các nhân tố nổi dậy tại khu vực này. Chẳng hạn, việc cho phép hình thức bầu cử đa đảng tại Ai Cập chính là một trong những yếu tố kích thích phong trào lật đổ chính quyền tại quốc gia này¹⁷.

Ngày 19/5/2011, Bộ Ngoại giao Mỹ đã công bố bài phát biểu về các sự kiện ở Bắc Phi và Trung Đông, theo đó, đề đối phó với cuộc cách mạng “Mùa xuân Arab”, Tổng thống Obama ưu tiên ngoại giao và viện trợ phát triển thay cho sức mạnh quân sự. Đây là bước đi để Hoa Kỳ điều chỉnh

chính sách theo hướng “phi quân sự hóa”. Sử dụng ngoại giao và viện trợ phát triển thay cho quân sự cũng là mục tiêu mà Ngoại trưởng Mỹ Hillary Clinton theo đuổi¹⁸

Sau khủng hoảng tài chính toàn cầu năm 2008, do sự suy yếu kinh tế và sự suy giảm quyền lực tương đối của Mỹ, Chính phủ Mỹ đã tích cực thực hiện các chính sách khác nhau nhằm mở rộng dân chủ và duy trì các đồng minh tại khu vực châu Phi và Trung Đông. Chính phủ Mỹ tiếp tục tái khẳng định cam kết an ninh cho các quốc gia trong khu vực như Israel, Jordan. Với chủ trương “dân chủ”, Mỹ tăng cường hỗ trợ cho Yemen, Bahrain trong quá trình cải cách và quản lý kinh tế. Hiện nay, chính sách kiềm chế của Mỹ đối với các lực lượng Hồi giáo cực đoan và các lực lượng khủng bố đang mất dần tác dụng sau khi cuộc cách mạng Mùa xuân Arab bùng nổ tại nhiều quốc gia trong khu vực. Cuộc cách mạng này dường như tạo điều kiện cho sự phát triển trở lại của các tổ chức Hồi giáo cực đoan và các thế lực khủng bố ở Bắc Phi và Trung Đông. Vì vậy, chiến lược của Mỹ đối với khu vực châu Phi và Trung Đông đã có sự điều chỉnh hướng tới sử dụng “sức mạnh mềm” nhằm bảo vệ lợi ích quốc gia của Mỹ và giành lại ảnh hưởng của Mỹ. Trong đó, các chính sách thúc đẩy cải cách thể chế và mở rộng dân chủ có thể coi

là những công cụ hữu hiệu nhất của chiến lược này.

Sau hàng loạt các cuộc nổi dậy tại Trung Đông và Bắc Phi, đồng thời đối mặt với những trở ngại trong tiến trình đàm phán hòa bình Israel - Palestine, Chính quyền Obama đã có một số điều chỉnh chính sách theo hướng đẩy mạnh cải cách thể chế và ủng hộ sự chuyển tiếp dân chủ trên toàn khu vực. Tổng thống Obama cho rằng, nếu Hoa Kỳ không thay đổi cách tiếp cận đối với khu vực này sẽ càng gây chia rẽ sâu sắc trong quan hệ giữa Hoa Kỳ với các nước Hồi giáo. Tổng thống Obama cho biết Chính phủ Mỹ sẽ ủng hộ làn sóng nổi dậy tại khu vực này. Trong bài phát biểu vào ngày 19/5/2011 về phong trào cách mạng dân chủ tại Trung Đông, ông Obama tuyên bố “Hoa Kỳ phản đối việc sử dụng bạo lực và sự đàn áp đối với dân chúng trong khu vực. Chúng tôi ủng hộ các quyền cơ bản như tự do ngôn luận, tự do tập hợp hòa bình, tự do tôn giáo, bình đẳng nam nữ theo pháp luật và quyền tự do lựa chọn các nhà lãnh đạo cho mình, dù bạn sống ở Baghdad hay Damascus; Sanaa hay Tehran”¹⁹ Chính phủ Hoa Kỳ cho rằng, cách mạng Mùa xuân Arab đã đặt ra nhiều thách thức, song cũng mang lại những “cơ hội lịch sử” để Hoa Kỳ có thể sử dụng chiến lược cải cách và dân chủ nhằm giành lại ảnh hưởng tại khu vực Trung Đông và Bắc Phi.

Khác với thái độ do dự ban đầu, đến cuối năm 2011, Chính quyền Obama đã thể hiện rõ quan điểm ủng hộ đối với phong trào dân chủ của công chúng. Trong một bài phân tích của Jonathan Rynhold (2011) về học thuyết Obama đối với Trung Đông, ông cho rằng, học thuyết Trung Đông của Obama ưu tiên sự tham gia của công chúng ở khu vực Trung Đông hơn là sự tham gia của các chính phủ trong khu vực. Vì vậy, khi lựa chọn giữa việc ủng hộ các chế độ vốn là đồng minh chiến lược hoặc ủng hộ những người dân biểu tình chống chế độ, Chính quyền Obama đã đứng về phía những người biểu tình²⁰

Đối với vấn đề đàm phán hòa bình tại Israel và Palestine, Chính phủ Mỹ đã có sự điều chỉnh thái độ theo hướng thẳng thắn hơn. Tổng thống Obama cho rằng, “Đường biên giới giữa Israel và Palestine nên dựa trên cơ sở đường biên giới năm 1967” và Israel không thể “chiếm đóng mãi các vùng đất của người Palestine”²¹ Tuyên bố của Tổng thống Mỹ với Israel, vốn là một đồng minh thân cận của Mỹ, có thể làm rạn nứt mối quan hệ giữa Hoa Kỳ với quốc gia này. Ngay sau đó, Thủ tướng Israel, ông Benjamin Netanyahu đã lên tiếng chỉ trích tuyên bố này của ông Obama và các nghị sỹ Mỹ cũng bày tỏ sự phản đối về việc Israel phải rút về đường biên giới năm 1967²² Tuy nhiên, thái độ của Hoa Kỳ cho thấy, sự

khác biệt trong chính sách của Tổng thống Obama so với các Tổng thống tiền nhiệm.

Mặc dù vậy, hàng loạt các chương trình và sáng kiến cải cách thể chế, thúc đẩy dân chủ của ông Obama tại khu vực Trung Đông và Bắc Phi cho đến nay vẫn chưa có kết quả. Tổng thống Obama đã có những biểu hiện tích cực trong việc thúc đẩy các cuộc đàm phán hòa bình Israel - Palestine, song giữa hai quốc gia vẫn tồn tại rất nhiều bất đồng liên quan đến đường biên giới lãnh thổ, vấn đề Jerusalem, khu định cư Do Thái... Bên cạnh đó, nhiều quốc gia Trung Đông và Bắc Phi đã tỏ rõ thái độ phản đối sự can thiệp của Mỹ đối với cuộc cách mạng Mùa xuân Arab trong khu vực và những lợi ích an ninh của Mỹ hoàn toàn mâu thuẫn với khát vọng tự do, dân chủ của người dân trong khu vực.

Sau khi ông Obama tái đắc cử, chiến lược thúc đẩy dân chủ của Hoa Kỳ đối với khu vực Trung Đông và Bắc Phi sẽ được thực hiện dựa trên những quan điểm từ bản Thông điệp Liên bang ngày 24 tháng 1 năm 2012. Qua đó, Tổng thống Obama tuyên bố sẽ ủng hộ các giá trị phục vụ cho lợi ích của nước Mỹ. Hoa Kỳ sẽ chống lại bạo lực và sự đe dọa từ các quốc gia khác. Tổng thống Obama ca ngợi “sự chuyển giao ngoạn mục” được bắt đầu bằng cuộc cách mạng Mùa xuân Arab, đồng thời cam kết nước Mỹ sẽ ủng hộ

phong trào dân chủ, chống lại “bạo lực và sự hăm dọa”. Kết cục của quá trình chuyển đổi dân chủ tại khu vực Trung Đông và Bắc Phi vẫn còn chưa rõ ràng, song, ông Obama cho rằng, Hoa Kỳ đã giành được thắng lợi lớn và Chính phủ Hoa Kỳ bày tỏ quan điểm sẽ ủng hộ các chính sách mang lại nền dân chủ vững chắc và các thị trường mở cửa, bởi vì chế độ chuyên chế không phù hợp với sự tự do ■

Tài liệu tham khảo:

- Barack Obama's speech on Middle East.
<http://www.guardian.co.uk/world/2011/may/19/barack-obama-speech-middle-east>
- Biến động chính trị - xã hội ở Bắc Phi và Trung Đông nhìn từ “Đề án Đại Trung Đông” của Mỹ.
<http://ames.gov.vn/ames/tap-chi-nghien-cuu-chau-phi-va-trung-dong/bien-dong-chinh-tri-xa-hoi-o-bac-phi-va-trung-dong-nhin-tu-lidquo-de-an-dai-trung-dong-rdquo-cua-my-333.html>
- Civil society and democracy promotion in the Broader Middle East and the North Africa.
<http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2011/01/154626.htm>
- Clinton addresses U.S. stance, role in Arab spring.
<http://pomed.org/blog/2011/11/clinton-addresses-u-s-stance-role-in-arab-spring.html/>
- Curt Tarnoff, 2011. Millennium Challenge Corporation.
- Dr. Jonathan Rynhold, 2011. The Obama doctrine for Middle East and its Consequences.
- Elliott Abrams, 2011. Egypt, Lebanon, and American Policy in the Middle East
- Jeremy M. Sharp, 2006. U.S. Democracy Promotion Policy in the Middle East: The Islamist Dilemma.
<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/crs/r132427.pdf>
- John D Sullivan, 2011. Rethinking Development Assistance in the Middle East
Ngô sỹ Mỹ phản đối sáng kiến hòa bình Trung Đông
<http://hanoimoi.com.vn/newsdetail/The-gioi/511266/nghe-sy-my-phan-doi-sang-ken-hoa-binh-trung-%C4%9long.htm>
- Obama announces trade and investment Partnership Initiative with Middle East/ North Africa (05/23/11).
<http://www.nusacc.org/knowledgebase/details.php?id=371>
- Obama's freedom agenda.
<http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704816604576333463216404304.html>
- Summary of AGOA I.
http://www.agoa.gov/agoa_legislation/agoa_legislation.html
- “President Bush Discusses Freedom in Iraq and Middle East,” Remarks by the President at the 20th Anniversary of the National Endowment for Democracy, Office of the White House Press Secretary, November 6, 2003.
- State of the Union address 2011.
http://www.huffingtonpost.com/2011/01/25/obama-a-state-of-the-union_1_n_813478.html
- “Statement of Amy Hawthorne, Analyst, Middle East Democracy,” Hearing on Political Change in the Arab World, House International Relations Committee, April 21, 2005.
- Sức mạnh mềm - Trung Đông chỉ là trường hợp đặc biệt.
<https://sites.google.com/site/vnaking/collection/su-c-manh-mem-trung-dong>
- Tài liệu tham khảo đặc biệt 4-8-2011 Bắc Phi và Trung Đông: Mỹ chuyển từ can dự chính trị sang hỗ trợ kinh tế.
- “Tentative Steps: Democracy Drive by America Meets Reality in Egypt,” *Wall Street Journal*, April 11, 2005
- Thông tấn xã Việt Nam. Tài liệu tham khảo đặc biệt ngày 26-8-2011. Thế chiến lược của Mỹ ở Trung Đông bị lung lay và hậu quả của nó.

Chú thích:

- Usman A. Tar, 2010. The challenges of democracy and democratization in Africa and Middle East.
- “President Bush Discusses Freedom in Iraq and Middle East,” Remarks by the President at the 20th Anniversary of the National Endowment for Democracy, Office of the White House Press Secretary, November 6, 2003.
- Sức mạnh mềm - Trung Đông chỉ là trường hợp đặc biệt.

- <https://sites.google.com/site/vnaking/collection/suc-manh-mem-trung-dong>
- 4) Jeremy M. Sharp, 2006. U.S. Democracy Promotion Policy in the Middle East: The Islamist Dilemma.
 - 5) "Tentative Steps: Democracy Drive by America Meets Reality in Egypt," *Wall Street Journal*, April 11, 2005.
 - 6) "Statement of Amy Hawthorne, Analyst, Middle East Democracy," Hearing on Political Change in the Arab World, House International Relations Committee, April 21, 2005.
 - 7) Cagri Erhan, 2005. Broader Middle East and North America Initiative and beyond.
 - 8) http://sa.usaid.gov/southern_africa/node/3
 - 9) Summary of AGOA I. http://www.agoa.gov/agoa_legislation/agoa_legislation.html
 - 10) Curt Tarnoff, 2011. Millennium Challenge Corporation. <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/crs/r132427.pdf>
 - 11) John D Sullivan, 2011. Rethinking Development Assistance in the Middle East.' 1212
 - 12) Obama's freedom agenda. <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704816604576333463216404304.html>
 - 13) Tài liệu tham khảo đặc biệt 4-8-2011. Bắc Phi và Trung Đông: Mỹ chuyển từ can dự chính trị sang hỗ trợ kinh tế.
 - 14) Obama announces trade and investment Partnership Initiative with Middle East/ North Africa (05/23/11). <http://www.nusacc.org/knowledgebase/details.php?id=371>
 - 15) Curt Tarnoff, 2011. Millennium Challenge Corporation. <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/crs/r132427.pdf>
 - 16) Biển đông chính trị - xã hội ở Bắc Phi và Trung Đông nhìn từ "Đề án Đại Trung Đông" của Mỹ. <http://ames.gov.vn/ames/tap-chi-nghien-cuu-chau-phi-va-trung-dong/bien-dong-chinh-tri-xa-hoi-o-bac-phi-va-trung-dong-nhin-tu-lqquo-de-an-dai-trung-dong-rdquo-cua-my-333.html>
 - 17) Thông tấn xã Việt Nam. Tài liệu tham khảo đặc biệt ngày 26-8-2011. Thể chiến lược của Mỹ ở Trung Đông bị lung lay và hậu quả của nó.
 - 18) Tài liệu tham khảo đặc biệt 4-8-2011 Bắc Phi và Trung Đông: Mỹ chuyển từ can dự chính trị sang hỗ trợ kinh tế
 - 19) Barack Obama's speech on Middle East. <http://www.guardian.co.uk/world/2011/may/19/barack-obama-speech-middle-east>
 - 20) Dr. Jonathan Rynhold, 2011. The Obama doctrine for Middle East and its Consequences.
 - 21) Barack Obama's speech on Middle East. <http://www.guardian.co.uk/world/2011/may/19/barack-obama-speech-middle-east>
 - 22) Nghị sỹ Mỹ phản đối sáng kiến hòa bình Trung Đông. <http://hanoimoi.com.vn/newsdetail/The-gioi/511266/nghi-sy-my-phan-doi-sang-kien-hoa-binh-trung-hoa-binh-trung-%C4%9long.htm>